

Az igazság kérdése a politikai játéktérben

*Tankó Éva-Mária: Politika és igazság a nyilvános játéktérben.
Tényigazság és észigazság Hannah Arendt politikai gondolkodásában.
Egyetemi Műhely Kiadó, Bolyai Társaság – Kvár 2016. 299 old.*

A politika és igazság fogalmak együtt való elemzése sokáig nem volt a legfontosabbnak tekintett kérdés, amivel a politikai filozófia szférájának szembesülnie kellett. A 20. században a diktatúrák, totalitárius rendszerek olyan eszközökkel rendelkeztek, amelyek lehetővé tették az igazság teljes megszűnését a politikai térben, még ha ennek az ára az ember megsemmisítése volt is. Az új diktatúrák az erőszak mellett az eszmék segítségével próbálták az egyes állampolgárokat engedelmes tömeggé átalakítani, olyanokká, akik már többé nem érdekeltek az igazság keresésében, hanem az igaznak tartott eszméket helyezik mindenek fölé. Ahogy arra Hannah Arendt is rámutat, ez az új rendszer olyan törést jelentett, amit a korábbi gondolkodási sémák nem tudtak átfogni. (Vö. 9.) Hogyan kapcsolódnak össze és milyen viszonyban vannak egymással az igazság, az igazságosság, a politikai igazság, a nyilvános tér fogalmak? Erre a kérdésre keresi a választ a publikált doktori disszertációjában Tankó Éva-Mária Hannah Arendt gondolkodását elemezve.

A kötet hat fejezetre tagolódik, melyek logikailag koherens rendszerbe szerveződve vázolják föl a politikai igazság és igazságosság kérdéskörét Hannah Arendt politikai filozófiáját követve. A könyv hipotézise, hogy a politikai játéktérben megjelenik az igazság, melynek révén a politika nyitottá és nyilvánossá válik. Mivel az igazsághoz hozzátartozik a hazugság is, a hipotézishez szorosan kötődő megtévesztéseket, politikai valótlanságokat is tárgyalja a szerző, melyek által beszűkül vagy megszűnik a nyilvános tér.

Mi is az a politika? Mit jelent a politikai játéktér? Az első fejezetben a szerző ezekre a kérdésekre keresi a választ, bemutatva a politika klasszikus

és modern definícióját. A politika megértéséhez szükség van egy modellre – állítja a szerző –, melyre a legmegfelelőbb a politikai játéktér, ami egyszerre teszi a politikát „autonóm szabályokkal bíró területté, erőteljesen célorientált vagy nyereszkedő jellegűvé, kiemelve a politikai szereplők barátságosság táborokba való besorolását, a csalás és hazugság alkalmazását mint eszközt az ellenfelek legyőzésében, a szabályok vagy törvények állandó korrigálását vagy felülírását, nem utolsósorban pedig a szenvedélyt, ami a játékot táplálja”. (21.) A játék, kapcsolódva H.-G. Gadamer elgondolásához, folyamatosan változik, új szereplőkkel és új szabályokkal gazdagodik. Ebben a játékban, a politikai térben jelenik meg valamiképpen az igazság, mégpedig a politikai cselekvésben, a beszédben, mely Arendtnél a nyilvánosság teréhez kötődik. A politikai diskurzus veszélyeket rejt magában, miképpen ezt a szerző Hannah Arendt gondolataihoz kapcsolódva kifejti, viszont a hallgatás egyenlő a nem cselekvéssel, tehát az embernek valamiképp a nyilvánosság terében élnie kell politikai szabadságával, különben lehetőséget ad az igazság elhomályosítására a játék vezetői által.

A kötet második fejezete az arendti igazságfogalmak filozófiai hátterét tárja fel. Arendt gondolkodásában az igazságfogalom ógörög alapokra vezethető vissza, magát az igazság fogalmát Parmenidésznel és Platónnal mint észigazságot ragadja meg, Hérodotosznál pedig tényigazságként írja le. (Vö. 98.) Platont követve Arendt az emberek közötti viszonyban találja meg a politikai dimenziót, éppen ezért lesz számára Arisztotelész nyomán fontos a beszéd, hiszen ez központi szerepet foglal el a nyilvános tér használata során, illetve ez ad lehetőséget a vélemény kifejezésére is.

Ugyanakkor az igazság fogalmának másik alapja a kereszténység filozófiai gyökereiben található. Arendt számára Szent Ágoston kapcsán jelent meg a felebaráti szereteten alapuló nyilvános térben való létezés. Az igazság görög elképzelése a lélekhez (Platón) és az erényekhez (Arisztotelész) kapcsolódik, a kereszténységben pedig ehhez csatlakozva a felebaráti szeretet, istenszeretet és az igazság szeretete nyilvánult meg, ami hatással volt az igazságosság és az igazság fogalmának kialakulására. Mindezeket a változásokat és átalakulásokat logikai és nyelvi elemzéseket is figyelembe véve mutatja be a könyv második fejezete.

Hannah Arendt igazságfelfogását tárgyalja a harmadik részben a szerző. Feltevése alapján léteznek olyan igazságkritériumok, amelyek a politikai játéktérben is érvényesek. Az igazság fogalma, amely Platónnál az értekek és a polisz csődületének zavaró hatásából mentesülve ragadható meg, nem volt alkalmas a nép intellektuális meggyőzésére. Ez a fajta igazság ugyanis a mindentől elvonuló filozófus számára tárult fel, alárendelve a politikát a filozófia „univerzális igazságának”. (107.) A politika és filozófia – mondja Arendt – Szókratész pere óta különválni látszik, mert az ember lényegében politikai, mely a beszéd és a praxis arisztotelészi hagyományában mutatkozik meg. Ezért a magányos filozófus egyedülállónak válik a sokféleség színterében. A kérdés már nem az a politikai filozófiában, hogy mi az igazság természete, hanem hogy milyen kritériumok alapján lehet azt eldönteni és megvizsgálni. Ebben a fejezetben a szerző ezeket igazságkritériumokat tárja fel: evidencia, megfelelés, koherencia. Ugyanakkor megkülönbözteti Arendt nyomán az észigazság és tényigazság fogalmakat, melyek szorosan kötődnek Descartes, Leibniz, Spinoza, Kant filozófiájához, és külön részben mutatja be Arendt fenomenológiai megközelítését az igazsággal kapcsolatosan.

Tankó Éva-Mária fontosnak tartja az igazság arendti fogalmainak bemutatása után feltárni azokat a paradigmákat, amelyekben a politikai diskurzus a hazugságra épül, és ennek nyomán azokat a megtévesztési technikákat is megvizsgálja,

amelyek elősegítik a tömegek manipulációját. Az igazság politikában való megjelenésének legfőbb ismérve éppen az, hogy a politikában a megtévesztés számos fajtája jelen van, mely csak az igazság ellenében képes meghatározni önmagát, mindez viszont arra utal, hogy a politika is kénytelen valahogyan az igazsággal kapcsolatban fellépni. Miért van egyáltalán hazugság? Arendt a hazugságot az emberi cselekvés egy késztetésével magyarázza: az ember szeretne újat alkotni. Ezt a törekvést az ember a képzelőereje által tudja megvalósítani, a politikai játéktéren azonban ehhez az szükséges, hogy a régít elsöpörve valami új épüljön. Ehhez szükséges egy mentális terv, mely felvillanyozza az embert, és könnyen eltekint általa a régi, meglévő tényektől. Mindez nem küszöbölhető ki a politika világából sem, hiszen az újra való törekvés az ember egyik jellemzője. (Vö. 148.) A politikai megtévesztésnek több formáját is megismerhetjük a könyvből: ilyen például a diplomáciai „diszkreció”-nak nevezett hazugságkategória, mely a kommunista rendszerekben az adatok meghamisítását, megszépítését, a párt, a vezető dicsőítését, az Egyesült Államokban pedig a vietnámi háborúval kapcsolatos hamis beszámolókat takarja. Emellett még elemzésre kerülnek a szakértői vélemény, az episztokrácia hazugsága, a politikai képmutatás és propaganda, titkos társaságok, ideológia, politikai mítoszok mint a politikai megtévesztések válfajai. Ez utóbbi kettőben az az igazán szörnyű, hogy az individuum jelentőség nélkülivé válik, hiszen a nép, a tömeg az, akit/amit a mítoszok megszólítanak, az egyedüli személy, aki individuumként jelenik meg, az maga a karizmatikus vezető lesz, akire viszont az egész nép vezérként tekint.

A következő fejezet a nyilvános térben megjelenő politikai igazságot tárgyalja. A fejezet első része a politikai cselekvés szubjektumáról szól, majd a tömeggé válás és az ebből adódó jogfosztottá válás állapotát mutatja be a szerző. A ideológiák által megszervezett totalitárius rendszerek az erőszak és a hatalom eszközei által jöttek létre, és alakították tömeggé a népet, ami aztán egy fiktív, megszervezett rendszer kialakulását tette lehetővé, amelyben

a véletlennek nincs szerepe. Ebben a rendszerben a koncentrációs táborok lakói és a kirakatperek szubjektumai *homo sacer*té váltak, amelyben egyaránt elveszítették a politikai és az emberi lényegüket, a *mezítelen élet*, a jogfosztottság, a kizsákoltság állapotába jutva. A totalitárius rendszerben megszűnt a nyilvános tér, elveszett az ember politikai szabadsága. A nyilvános tér ad lehetőséget a politikai cselekvésre, amely által lehetővé válik a pluralitás révén a tények és a dolgok megőrzése és valami új teremtése. A politikum önmaga teremti meg azt a játékteret, ami kijelöli saját határait, teret adva ezáltal egyaránt a stabilitásnak és a teremtésnek is; mint ilyen a jövő felé irányul, „az új kezdeményezések játéktere”. A politika és igazság kapcsolata éppen ezért problematikus, mert kérdés, hogy „a politikai cselekvés szabadságának kiszámíthatatlanságában marad-e hely az igazság megjelenésének”. (244.)

A kötet utolsó fejezete az arendti igazságfelfogás kritikáját mutatja be. A szerző foglalkozik John S. Nelson kritikájával, aki válaszol Arendt kérdésfelvetésére, mely a politika és az erények viszonyával kapcsolatos: ha az erény és a politika összetartozik, ez milyen következménnyel van a politika természetére és méltóságára, valamint az igazmondás természetére és méltóságára. Arendtet az a kritika is érte a fenti mellett, hogy nem foglalkozik a mindennapi igazságkérdésekkel, például a szegénység kérdésével, és ezáltal a politika elveszíti lényeges tartalmát, mivel elszigetelődik a szabadság érdekében a hétköznapi kérdésektől. A kötet szerzője még egy harmadik kritikával is foglalkozik, amely Arendtet Benjamin Schwartz részéről érte, aki egy csapdára figyel fel a filozófus gondolkodásában. A csapda lényege, hogy Schwartz szerint Arendt valláspolitikát hozott létre, mivel a politika részéről a megváltást is várja, azonban ha a politikusok félélistenként viselkednek, az emberek viselkedése imádatává válhat, ahogyan történt az a diktatúrák esetében is. A fejezetben ez a kritika is ellenérvre talál. Ugyanakkor feltűnik még egy Arendt gondolkodásában rejlő veszélyforrás, nevezetesen az „absztarhálás” problémája, azaz a politikának beszédre való korlátozódása. Ezáltal a

gondolkodás a perifériára szorult, mivel „mindenkit gondolkodás nélkül elsöpör az, amit mindenki más csinál és hisz”. (252.)

A szerzőnek az arendti gondolkodásra alapozott hipotézise az volt, hogy az igazság megjelenik a politika játékterében, ami által a politika nyitottá és nyilvánossá válik. A könyv fejezetei ezt a hipotézist igyekeznek igazolni, végigkövetve Arendt gondolkodását az igazság, igazságosság, nyilvános tér kulcsszavak mentén, gondolkodásának alapjaitól az őt ért kritikák elemzéséig. A kötet egyik következtetése, hogy az igazság a politikában nem egyszerűen a hazugság, az átlulás, a képmutatás ellentétéként jelenik meg, hanem olyan mozgatórugó, mely az ember mélyebb erkölcsi dimenziójához is kapcsolódik. Arendt a *Human Condition* eredetileg *Amor mundin*ak nevezte volna, amit arra enged következtetni hogy a világ megértése és szeretete nem egyszerűen a kritikátlan elfogadásban mutatkozik meg, hanem „a biztos igazság alapjaira támaszkodva, a politikai nyitott tér építésében vállalt szabad cselekvés mellett, a mások megértésében és az együtt cselekvésben, a pluralitásban”. (266.) Jóllehet az igazság a politikában nem mindig ismerhető fel és ragadható meg a politikai megítéléstések miatt, de mégis ez az az alap, melyből ki lehet indulni, és amiből a nyilvánosság terében építeni lehet, ezért fontos a politika számára.

A Doktori dolgozatok sorozatában megjelent *Politika és igazság a nyilvános játékterben. Tényigazság és észigazság Hannah Arendt politikai gondolkodásában* című könyv kiadását maga a téma jelentősége is indokolta, hiszen az igazság és a politika kapcsolata Platón korától napjainkig egy mindig is létező probléma. Az a mód, ahogyan a kötet a politikai igazság, nyilvánosság, igazság és igazságosság összefüggéseit tárgyalja, jelentős hozzájárulást jelent az Arendt-kutatáshoz. Mivel igen szerteágazóan mutatja be a téma egyes aspektusait, nemcsak azok számára nélkülözhetetlen, akik Arendt munkásságával foglalkoznak, hanem azoknak is, akik az igazság és a politika kapcsolatát más összefüggésekben is kutatják.

Máté Adél